

Jean Valjean i el bisbe de Digne



Un dels primers dies d'octubre de 1815, poc abans de la posta de sol, va entrar a la petita vila de Digne un desconegut que viatjava a peu. Era un home d'aspecte miserable, de talla mitjana i força robust. Devia tenir entre quaranta-sis i quaranta-vuit anys. La visera d'una gorra de cuir li amagava en part el rostre, cremat pel sol. La roba que portava era vella i estava molt sargida i plena de pols. Duia a l'esquena un sac de soldat i un bastó a la mà. Es va dirigir a l'ajuntament i en va sortir un quart d'hora més tard. Tot seguit, va anar cap a l'hostal. L'amo el va sortir a rebre.

—Què desitgeu?

—Menjar i dormir.

—Cap problema, si pagueu pels meus serveis —afegí, després de mirar de cap a peus, amb desconfiança, el nou arribat.

—Tinc diners —respongué el desconegut, tot traient una bossa de cuir d'una butxaca.

—En aquest cas, estic a la vostra disposició. Ara us duré el sopar.

El viatger deixà el sac a terra i anà a seure en un banc a prop del foc. L'amo de l'hostal, tot anant i venint, se'l mirava amb una desconfiança creixent. Per fi, va agafar un llapis, va escriure un parell de línies en el marge d'un full de diari i el va donar a un jove que treballava per a ell, tot dient-li alguna cosa a cau d'orella. Tot seguit, el noi va arrencar a córrer en direcció a l'ajuntament. Aviat va tornar i va donar el full a l'hostaler, que el desplegà com qui espera una resposta. Després, va anar cap al viatger i li va dir:

—Senyor, no us puc acollir.

—Com és això? Voleu potser que us pagui ara, si no us refieu de mi?

—No és això. És que no em queden habitacions.

—Doncs puc dormir a la palla, al graner. En parlarem després de sopar.

—No us puc pas donar sopar.

—Però si em moro de gana! He caminat des de l'alba!

—Marxeu, si us plau.

—M'hi nego! Tinc diners i vull menjar.

Llavors, l'hostaler el mirà fixament i li va dir en veu baixa, tot mostrant-li el paper que acabava de rebre:

—Voleu que us digui el vostre nom? Us dieu Jean Valjean. He demanat informació a l'ajuntament i m'han contestat això. Sabeu llegir?

L'home restà en silenci. Després, va recollir el sac i va marxar, trist i humiliat. Si s'hagués girat, hauria vist com l'hostaler, a la porta del seu establiment, parlava amb alguns vianants tot assenyalant-lo amb el dit. Aviat la seva arribada seria coneguda i comentada arreu de la vila.

L'home va intentar ser allotjat en un establiment més humil que l'hostal, i hi va ser ben acollit, però aviat hi arribà un dels viants que havien parlat amb l'hostaler i, en veure'l, anà a trobar el propietari del local, que tot seguit digué al seu hoste que marxés.

—Ah, ho sabeu? —respongué l'home, amb veu cansada.

—Sí.

—M'han fet fora de l'altre hostal.

—I jo us faig fora d'aquí.

—I on voleu que vagi?

—No és el meu problema.

En sortir, alguns nens que l'havien seguit des del primer hostal li van llançar pedres. Ell els amenaçà amb el bastó i van fugir corrents. En passar davant de la presó, va trucar-hi i una portella es va obrir.

—Què voleu? —va dir el vigilant.

—Podríeu deixar-me dormir aquí aquesta nit?

—Una presó no és un alberg. Feu que us detinguin i podreu entrar.

El pobre home reprengué el camí i passà per davant d'una casa que tenia la finestra il·luminada. S'hi acostà i va veure una cambra amb un bressol en un racó i una taula parada al bell mig de l'estança. Davant la taula hi havia assegut un home d'aspecte jovial que feia saltar un nen petit damunt dels genolls. A prop seu, una dona jove alletava un altre infant. L'home, en veure això, va pensar que potser allà on hi havia tanta felicitat trobaria també una mica de pietat. Va trucar a la porta. L'home que jugava amb el nen va obrir.

—Què desitgeu?

—Podríeu donar-me, pagant-vos, un plat de sopa i un racó per dormir? He caminat tota la jornada, i he fet ben bé dotze llegües¹ des de Puy-Moissons.

¹ Una llegua francesa equivalia a uns quatre quilòmetres.

—I per què no aneu a l'hostal?

—No hi ha lloc.

—No és possible. No és dia de fira ni de mercat... No sereu pas *l'home*? —va cridar de sobte, i va despenjar de la paret un fusell que tenia a l'abast. La dona, en sentir això, va agafar en braços els dos infants i es va refugiar precipitadament darrere el seu marit, tot mirant el nouvingut com qui mira un escurçó.

—Podríeu donar-me almenys un got d'aigua?

—Una escopetada et donaré! Ves-te'n!

Dit això, l'home tancà la porta amb violència. El viatger sortí de la vila quan ja s'havia fet de nit, pensant que potser trobaria una cabana o que almenys podria dormir sota un arbre. Però es trobava en un camp desert, i fins i tot la natura semblava ser-li hostil, car es congriaven uns núvols foscos que presagiaven pluja. Va tornar, doncs, a la vila. Les portes de Digne, que era una vila emmurallada, ja estaven tancades, però va trobar una bretxa a la muralla i s'hi va esmunyir. No sabia on anar i, mort de fatiga, es va ajeure en un banc de pedra, en un angle de la plaça de la catedral. Una anciana que sortia de l'església en aquell moment el va veure i li preguntà:

—Què feu aquí, amic meu?

—No ho veieu? —respongué l'home, irat—. Em preparo per dormir! Durant molts anys he tingut un matalàs de fusta. Ara el tinc de pedra.

—Per què no aneu a l'hostal? No podeu passar aquí la nit.

—He trucat a totes les portes i m'han fet fora de tot arreu.

La bona dona li mostrà, llavors, a l'altra banda de la plaça, una caseta d'aspecte humil.

—Dieu que heu trucat a totes les portes. També a aquella d'allà?

—No.

—Doncs truqueu-hi.

Aquella era la casa on vivia Bienvenu Myriel, bisbe de Digne, un home d'uns setanta-cinc anys, humil i afable, un dels rars eclesiàstics que defugien les pompes i la riquesa de la cúria.² Vivia austerament i només pensava en la manera d'alleujar la misèria i les tribulacions del proïsme. En veure que l'hospital de Digne era massa petit, havia cedit als malalts el palau episcopal, i ara vivia amb la seva germana, la senyora Baptistine, i una majordona anomenada Magloire, a l'edifici de l'antic hospital, que constava d'una planta baixa i un sol pis.

Aquell vespre, la senyora Magloire, que havia anat a fer unes quantes compres, havia sentit dir que per la vila rondava un home sospitós, i va recomanar a la senyora Baptistine que tanquessin les portes amb pany i forrellat. Però el bisbe sempre deixava les portes obertes, i aquella nit no seria una excepció, va declarar, després de parar l'orella a la conversa de les dues dones. Per això, en sentir que trucaven, va dir simplement:

—Endavant!

I va entrar l'home que ja coneixem. Amb el sac a l'esquena, amb el bastó a la mà, amb una expressió tan cansada com violenta a l'esguard. Les dones es van espantar, però el bisbe fitava el nouvingut amb serenitat. Abans que ningú pogués obrir la boca, el desconegut parlà:

—Em dic Jean Valjean. He passat dinou anys a la presó, condemnat a treballs forçats. Em van alliberar fa quatre dies i em dirigeixo a Pontarlier. Fa quatre dies que camino des de Toulon i avui he fet dotze llegües a peu. M'han fet fora de l'hostal i de tot arreu. He sortit al camp, però he pensat que aviat plouria i

² Cúria: conjunt dels organismes per als afers eclesiàstics. Aquí es refereix al conjunt de religiosos (capellans, bisbes, etc.).

que cap bon Déu no impediria que caigués la pluja. He tornat a la vila i, quan em disposava a dormir en un banc, una dona m'ha dit que truqués a aquesta porta. Això és un alberg? Tinc diners: cent nou francs i quinze sous que he guanyat pel meu treball a la presó. Pagaré. Estic molt cansat i tinc gana. Puc quedar-me?

—Senyora Magloire —digué simplement el bisbe—, poseu un altre cobert a taula.

—Què no m'heu sentit? —digué Valjean, incrèdul, mentre treia un gran full de paper de la butxaca—. Soc un forçat. Aquí teniu el meu passaport groc. Sabeu llegir? Jo vaig aprendre a llegir a la presó. Aquí ho diu tot: «Jean Valjean, forçat alliberat. Cinc anys de captivitat per robatori. Catorze anys per haver intentat evadir-se quatre vegades. És un home perillós.» Voleu acollir-me, vós?

—Senyora Magloire —digué el bisbe—, poseu llençols nets al llit de dalt.

La dona sospirà —coneixia prou bé el bisbe— i anà a complir l'ordre. El bisbe s'adreçà llavors a Valjean:

—Senyor, seieu a prop del foc. Soparem d'aquí a un moment i en acabat tindreu el llit fet.

De sobte, l'home va semblar comprendre el que passava, i la seva expressió ombrívola deixà pas a l'estupefacció i a la joia:

—No em feu fora? M'anomeneu senyor? Podré sopar? I dormir en un llit? Fa dinou anys que no dormo en un llit! Tinc diners, us pagaré.

—Soc un home d'església, i no em calen pas els vostres diners.

—Ah, és veritat. Sou un capellà. No m'havia fixat en la sotana.

Jean Valjean va sopar com mai no havia sopat a la seva vida, i cada vegada que el bisbe li deia «senyor» el seu rostre s'il·luminava: dir «senyor» a un forçat és com donar un got d'aigua a un

nàufrag. El bisbe va comentar que el llum que hi havia sobre la taula feia poca claror, i la senyora Magloire anà a buscar al dormitori del bisbe dos canelobres d'argent, que eren els únics objectes valuosos de tota la casa, juntament amb els coberts, també d'argent, i els va posar encesos damunt la taula. Valjean no se'n sabia avenir:

—Sou un home bo. No em menyspreu i m'acolliu a casa vostra, tot i que sabeu qui soc.

—Això no és casa meva, és la casa de Jesucrist. Aquella porta no pregunta a qui entra si té un nom, sinó si pateix algun sofriment. Tot el que hi ha aquí és vostre, i no em calia saber el vostre nom. De fet, ja el sabia abans que parléssiu.

—Sabíeu com em dic?

—Sí: us dieu germà meu.

Després de sopar, el bisbe acompanyà Jean Valjean a la seva cambra. L'home estava tan cansat que es deixà caure damunt el llit sense treure's la roba i s'adormí tot seguit.

Qui era, aquest Jean Valjean?

Provenia d'una família de pagesos de la Brie.³ Els seus pares havien mort quan era molt jove, i no tenia com a família sinó una germana més gran, vídua i amb set fills. Mentre el seu marit va viure, va cuidar de Jean com si fos un dels seus fills. Però va morir quan el més gran tenia vuit anys i Jean Valjean acabava de fer els vint-i-cinc. Llavors, fou ell qui va fer de pare de família i va treballar durament fent les feines més diverses, sense temps de distreure's ni d'enamorar-se, durant els seus anys de joventut. Era un home molt fort —podia aixecar pesos que no haurien pogut alçar quatre homes plegats— i mai no es queixava. Però

³ La Brie: regió relativament propera a París, situada entre les valls del Marne i del Sena.

va arribar un hivern especialment dur. Els infants passaven gana i Jean no trobava feina. Un dia de 1795, Valjean va trencar d'un cop de puny la finestra d'un forner i va robar una barra de pa. Fou encalçat, dut a judici i condemnat per «robatori amb efracció»⁴ a cinc anys de treballs forçats. En arribar a la presó de Toulon, li prengueren fins el nom. Esdevingué el número 24.601 i mai no sabé què s'havia fet de la seva germana i dels seus set infants. Va intentar evadir-se diverses vegades, però sempre el van acabar agafant, i el seu càstig fou prolongat una vegada i una altra. El mes d'octubre de 1815 fou alliberat. Havia entrat a la presó l'any 1796 per haver trencat un vidre i robat una barra de pa, desesperat i sanglotant. En sortí impassible i ombrívol, odiant la societat que l'havia condemnat. Durant dinou anys no havia vessat una llàgrima.

Potser per això, aquella nit, a casa del bisbe de Digne, va passar el que va passar: Jean Valjean es va despertar a les dues de la matinada. Estava acostumat a no dormir gaire i, a més, l'obsedien els coberts d'argent que havia vist durant el sopar. Poc després, desapareixia en la foscor de la nit, després de saltar la tanca del jardí, amb l'argenteria dins el sac.

L'endemà, mentre el bisbe passejava pel jardí, la senyora Magloire anà cap a ell tota esverada:

—Monsenyor, sabeu on és la cistella amb els coberts d'argent?

—Sí.

—Gràcies a Déu! No sabia pas què se n'havia fet.

El bisbe l'acabava de trobar entre uns matolls i l'allargà a la senyora Magloire.

⁴ Efracció: fractura d'una porta o una finestra feta amb la intenció d'entrar en un lloc habitat per cometre un delicte.



—Aquí la teniu.

—Però és buida! I l'argenteria? On és?

—Ah, és això el que us amoïnava? No en tinc ni idea.

—L'home d'ahir! És ell qui l'ha robada! Ja em temia alguna cosa així quan he vist que ha marxat sense dir res a ningú.

—Senyora Magloire, que potser era nostra, l'argenteria? Pertanyia als pobres. I aquell home era, evidentment, pobre.

—Però ara amb quins coberts menjareu?

—Oh, hi ha coberts d'estany.

—Fan mala olor.

—Doncs de fusta.

Mentre el bisbe i la seva germana esmorzaven, van trucar a la porta. Eren tres homes que en duïen un altre de lligat de mans. Els tres homes eren gendarmes. L'altre era Jean Valjean. Un dels gendarmes feu la salutació militar i digué:

—Monsenyor...

Jean Valjean semblà sorprès:

—Monsenyor? No és un capellà?

—Silenci! És el bisbe de Digne.

Mentrestant, monsenyor Bienvenu s'havia alçat de la cadira, s'havia dirigit cap a Valjean i li digué, mostrant els canelobres d'argent que eren damunt la taula:

—Ah, sou vós! Estic content de tornar-vos a veure. Us havia regalat també aquests canelobres d'argent, que hauríeu pogut vendre per uns dos-cents francs. Per què no us els vau emportar amb la coberteria?

Jean Valjean va quedar amb la boca oberta. El gendarme que semblava el superior va tornar a parlar:

—Monsenyor, així doncs, aquest home deia la veritat? Semblava un fugitiu. L'hem escorcollat i duia a sobre aquesta coberteria.

—I us ha dit —intervingué el bisbe, somrient— que la hi havia regalat un religiós a casa del qual havia passat la nit? És veritat.

Els gendarmes van deslligar Valjean i se n'anaren. Les dues dones, que coneixien prou bé el bisbe, miraven l'escena sense dir un mot, sense fer cap gest. El bisbe va agafar els canelobres i els va donar a Valjean, que tremolava com una fulla i que els va agafar maquinalment.

—I ara, aneu-vos-en en pau. I quan torneu, no cal que salteu la tanca. La porta d'aquesta casa és oberta dia i nit.

Després, s'acostà més a ell i li digué a cau d'orella:

—Jean Valjean, germà meu, ja no pertanyeu al Mal, sinó al Bé. Amb aquest argent compro la vostra ànima i la lliuro a Déu. A partir d'ara, sereu un home honrat.

Jean Valjean se n'anà amb mil pensaments que li ballaven dins el cap, amb mil sensacions contradictòries. Va caminar i caminar fins que es va fer de nit. Llavors es va deixar caure damunt d'una pedra grossa i va cridar:

—Soc un miserable!

I va arrencar a plorar per primera vegada en dinou anys. I mentre plorava, una llum estranya anava esvaint les tenebres que havien poblat la seva ànima. Quantes hores va estar plorant? Qui ho pot saber... El que és cert és que, a partir d'aquell moment, Jean Valjean va decidir ser un altre home.